

УДК 37.035.6

Аліна Роззавко

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сьогодення вимагає відродження і розвитку української національної системи освіти і виховання. Актуальність національно-патріотичного виховання зумовлюється водночас процесом становлення України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. Водночас важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й удосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалося саме на базі демократичних цінностей, які, у свою чергу, мають лежати в основі патріотичного виховання.

Батьки, вчителі та вихователі повинні усвідомлювати, що у процесі виховання кожної дитини треба застосовувати численні вітчизняні пізнавально-виховні традиції [6, с. 674].

Молодь має оволодіти не лише системою наукових знань, а, насамперед, цілісною національною культурою, духовністю, ознайомитися з кращими здобутки культури, духовності цивілізованих народів.

Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості та ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Суспільство, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства закону, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу. Суспільство, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови не олігархічної, а народної демократії, правової України, виступає, з одного

боку, джерелом опозиції державній владі, а з іншого – взаємодоповнює її, реалізуючи свої розвивальну і контролюючу функції.

З цього випливає, що патріотизм нині є нагальною потребою і держави, якій потрібно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, й особистості, яка своєю діяльнісною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі.

Мета статті – розглянути особливості національно-патріотичного виховання у формуванні духовно-морального світогляду сучасної молоді.

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, передусім, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. У сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатоконпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави [3, с. 181].

Проблему національно-патріотичного виховання в Україні піднімали Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Теоретичні аспекти національно-патріотичного виховання досліджують О. Абрамчук, М. Антоненко, А. Бичко, А. Бойко, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, Л. Вовк, Т. Гавлітіна, О. Гевко, М. Євтух, О. Жаровська, Р. Захарченко, М. Зубалій, В. Івашковський П. Кононенко, В. Кузь, А. Максютів, В. Мірошніченко, В. Москалець, І. Надольний, С. Оришко, Р. Петронговський, Л. Сохань, М. Стельмахович, О. Стюпіна, М. Тимчик, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, М. Ярмаченко, О. Ярмоленко та ін.

Національно-патріотичне виховання дітей і молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, гро-

мадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [1, с. 32].

Серед виховних напрямів нині найактуальнішими є патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні та реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і вияву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу [2, с. 49].

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства й української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України. Серед них

Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорозьке, Гетьманщина, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна й інші українські визвольні проекти. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність впродовж свого історичного шляху, зокрема у ХХ–ХХІ століттях це ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності тощо [4, с. 120].

Одним із найважливіших завдань теорії та практики є патріотичне виховання, яке має здійснюватися з раннього дитинства. Патріотично насажена громадська активність особистості повинна постійно підвищуватись у процесі виховання, самовиховання і самовдосконалення, переростати відповідно до вікових особливостей у громадсько-політичну, державницьку діяльність.

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Учнів ознайомлюють із культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння сенсу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Прилучаючись до народознавства, молодь поступово утверджува-тиметься в думці, що кожен народ, зокрема український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. При цьому вихователь повинен піклуватися не стільки про збагачення знань, скільки про їх творче засвоєння, розвиток почуттів дітей. У шкільному віці вони залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їх зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодії [7, с. 67].

Для формування в учнів активної життєвої позиції, громадянських переконань та ідеалів треба, насамперед, навчити їх визначати моральні цінності. Надання емоційної забарвленості, моральної оцінки знанням – пріоритетне завдання вчителя, вихователя, всього педагогічного колективу.

У виховній роботі основний акцент слід робити на вихованні справжнього патріота своєї Вітчизни. У народній пам'яті, свідомості та реальному житті, у поведінці високий статус мали такі правила, закони, кодекси лицарської честі, що передбачали виховувати у дітей і юнацтва:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, товаришуванні, ставленні до Батьківщини-України;
- поважне, з підкресленою ввічливістю ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, вболівати за дітей, їхню долю;
- непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, скромність і працьовитість, культ волелюбних заповідей батьків і дідів, вшанування пам'яті загиблих та ін.);
- відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турботу про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів.

Разом із тим, національно-патріотичне виховання не повинно прищеплювати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей і молоді – формування нового українця, який діє на основі національних і європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних і національно-мовних особливостей;

- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [3, с. 182].

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного й історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів і захищати права людини, готовності брати на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Патріотичному вихованню сучасної молоді сприяють:

1. Удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання молоді.

2. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання.

3. Співпраця органів державної влади й органів місцевого самоврядування з громадянським суспільством.

4. Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

Отже, сьогодні можна констатувати, що за роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту і технологій патріотичного виховання, формування гуманістичних цінностей і громадянської позиції підростаючого покоління. У центрі патріотичного виховного процесу постала особистість дитини як найвища цінність. В основу системи патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства і нації в цілому. Поряд з ознаками позитивних змін у патріотичному вихованні особистості загострилися й певні суперечності, виникли нові суттєві проблеми. Головна з них стосовно виховного процесу полягає в тому, що нинішнє підростаюче покоління дорослішає, востає в життя нового, ціннісно невизначеного суспільства. Стара суспільна система зруйнована. Нова ж лише задекларована Конституцією. На нашу думку, не сприяє розвитку патріотизму підростаючого покоління і така об'єктивна реальність, як відсутність етно-національної ідеологічної єдності та відповідної суспільної консолідації. Процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку й особистісним характеристикам дитини.

Посилання:

1. *Бородін, І.* Виховання правової культури учнів – завдання держави / *І. Бородін* // *Право України.* — 2008. — № 5. — С. 32-33.
2. *Васькович, Й.* Проблема правового виховання молоді / *Й. Васькович* // *Право України.* — 2012. — № 2. — С. 49-50.
3. *Воєцька, Т. В.* Формування соціального досвіду учнів у процесі правового і морального виховання / *Т. Воєцька, Н. Горобець* // *Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / За ред. В. М. Герасименка.* — К., 2010. — С. 181-184.
4. *Володько, М. В.* Правове виховання в школі, сім'ї – основа профілактики правопорушень серед учнівської молоді / *М. В. Володько, О. М. Карпов* // *Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді : матеріали Всеукр. науково-практичної конференції / За ред. В. М. Герасименка.* — К., 2014. — С. 120-122.
5. Конституція (Основний Закон) України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Урядовий кур'єр.* — 1996. — № 129-130.
6. *Мурашин, Г. О.* Шляхи вдосконалення правової освіти молоді в Україні / *Г. О. Мурашин* // *Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потен-*

ціалу українського суспільства і молодь : наукові праці та матеріали конференції. — К., 2013. — Вип. 1. — С. 674-676.

7. *Фіцула, М. М.* Правове виховання учнів : методичний посібник / *М. М. Фіцула.* — К. : ІЗМН, 2012. — 148 с.

References (transliterated and translated):

1. *Borodin, I.* Vykhovannia pravovoi kultury uchniv – zavdannia derzhavy (Raising the legal culture of students – the challenge of the state) // Law of Ukraine, 2008. № 5. P. 32-33.
2. *Vaskovych, I.* Problema pravovoho vykhovannia molodi (The problem of youth's legal education) // Law of Ukraine, 2012. № 2. P. 49-50.
3. *Voietska, T. & N. Horobets.* Formuvannia sotsialnoho dosvidu uchniv u protsesi pravovoho i moralnoho vykhovannia (Formation of students' social experience in the process of legal and moral education) // Humanization of the educational process as a means of preventing crime among pupils and students : Proceedings of All-Ukrainian scientific and practical conference / Ed. by V. Herasimenko. Kyiv, 2010. P. 181-184.
4. *Volodko, M. V. & O. M. Karpov.* Pravove vykhovannia v shkoli, sim'i – osnova profilaktyky pravoporushen sered uchnivskoi molodi (Legal education at school and in the family – the basis of crime prevention among pupils) // Humanization of the educational process as a means of preventing crime among pupils and students youth : Proceedings of All-Ukrainian scientific and practical conference / Ed. by V. Herasimenko. Kyiv, 2014. P. 120-122.
5. Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainy: Pryiniata na p'iatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. (The Constitution (Fundamental Law) of Ukraine adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada (Supreme Council) of Ukraine June 28, 1996 // Governmental Courier, 1996. № 129-130.
6. *Murashyn, H. O.* Shliakhy vdoskonalennia pravovoi osvity molodi v Ukraini (Ways of improving the legal education of youth in Ukraine) // Social and cultural factors of Ukrainian society's intellectual potential development and youth : Scientific papers and proceedings of the conference. Kyiv, 2013. Issue. 1. P. 674-676.
7. *Fitsula, M. M.* Pravove vykhovannia uchniv : metodychnyi posibnyk (Legal education of pupils: A method manual). Kyiv, 2012. 148 p.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2015

А. Роззавко

Роль национально-патриотического воспитания в формировании духовно-морального мировоззрения современной молодежи

В статье рассматривается роль национально-патриотического воспитания в формировании духовно-морального мировоззрения современной молодежи. Автор статьи делает вывод, что за годы независимости в Украине созданы предпосылки для обновления содержания и технологий патриотического воспитания, формирования гуманисти-

ческих ценностей и позиции подрастающего поколения. В центре патриотического воспитательного процесса появилась личность ребенка как высшая ценность. В основу системы патриотического воспитания положена национальная идея как консолидирующий фактор развития общества и нации в целом. Наряду с признаками позитивных изменений в патриотическом воспитании личности обострились и определенные противоречия, возникли новые серьезные проблемы, главная из которых состоит в том, что нынешнее подрастающее поколение взрослеет, вращается в жизнь нового, ценностно неопределенного общества. Не способствует развитию патриотизма подрастающего поколения и такая объективная реальность, как отсутствие этно-национального идеологического единства и соответствующей общественной консолидации. Процесс патриотического воспитания детей и молодежи должен иметь опережающий характер, соответствовать возрастным и сенситивным периодам развития и личностным характеристикам ребенка.

Ключевые слова: национальное воспитание, патриотическое воспитание, формирование духовно-морального мировоззрения, современная молодежь, национальная идея.

A. Rozzavko

Role of National and Patriotic Education in Formation of Modern Youth's Spiritual and Moral Outlook

The article discusses the role of the national and patriotic education in the formation of spiritual and moral outlook of modern youth. The author concludes that the prerequisites for updating the content and technologies of patriotic education, the formation of humanistic values and attitudes of the younger generation were created during the years of independence in Ukraine. In the center of patriotic educational process there is a child's personality as the highest value. The basis of the system of patriotic education is the national idea as a consolidating factor in the development of the society and the nation as a whole. Along with the signs of positive changes in the person's patriotic education certain contradictions have sharpened, new challenges have arisen, the main one of which is that the current younger generation is growing up, coming into a life of a new society with the uncertain values. Moreover, such an objective reality as the absence of ethno-national ideological unity and appropriate social consolidation does not contribute to the development of the younger generation's patriotism. The process of patriotic education of children and youth must be anticipa-

tory, meet certain age and sensitive periods of development, as well as personal characteristics of a child.

Key words: national education, patriotic education, formation of spiritual and moral outlook, modern youth, national idea.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор П. І. Сікорський